

สิ่งที่เราเรียกกันว่าเป็นความรู้และที่มี
การเรียนการสอนจนได้รับใบแสดง
สำคัญว่ามีความรู้ในระดับปริญญาตรี
ปริญญาโทหรือปริญญาเอกไม่ว่าใน
สาขาใด ทำได้ไม่ไม่สามารถที่จะตอบคำ
ถามหรือแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

นิติ-นิเวศวิทยา กับสิ่งแวดล้อมไทย (ตอนที่ 1)

ไพสิฐ พาณิษฐ์กุล*

ความนำ: สิ่งแวดล้อมของความรู้ในสังคมไทย

ประเด็นเบื้องต้นที่จะต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อนคือ นิติ-
นิเวศวิทยา ดูเหมือนอาจจะเป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ และจริงๆ แล้วดูเหมือนว่า
ในบทความนี้จะเห็นเป็นพื้นที่แรกในทางวิชาการและในทางเอกสารที่กล่าวถึงคำๆ
นี้ (เพื่อทำให้เกิดการปรากฏตัวอย่างเป็นทางการของสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มี
ความเป็นรูปธรรมในระดับหนึ่งที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจในระดับต่อไป)

คำว่านิติ-นิเวศวิทยา (Legal Ecology) ถ้าหากแยกคำว่า “นิติ(ศาสตร์)”
และคำว่า “นิเวศวิทยา” ออกจากกัน การทำความเข้าใจในสองคำดังกล่าวดู
เหมือนว่าจะไม่ยุ่งยากมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากทั้งสองคำดังกล่าวมีตัวอย่างรูป

* อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ธรรมให้เห็นโดยเฉพาะในทางด้านการจัดการเรียนการสอน กิจกรรม และ
ผลิตผลต่างๆ ในทางวิชาการที่เกิดขึ้น

หากแต่นำสองคำดังกล่าวมาสมานกันก็ทำให้เกิดช่องว่างของ
ความหมาย/เนื้อหาที่อยู่ในระหว่างคำสองคำ ดังนั้น การให้ความหมายของ
คำนิยามจึงส่งผลอย่างมากมายว่าจะไร้อยู่ในขอบเขตของคำนิยามและ
อะไรบางอย่างอยู่นอกคำนิยาม ซึ่งไม่น่าจะถูกต้อนักเมื่อเราต้องการที่จะ
ทำความเข้าใจถึงความรู้ที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ ซึ่งจะต้องมองหรือเข้าใจใน
เชิงที่เป็นองค์รวมของระบบ แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าทำให้
ความหมายต่อคำนิยามจะไม่เป็นประโยชน์เอาเสียเลย หากแต่ถ้าเรารู้เท่าทัน
ถึงข้อจำกัดและไม่ไปติดยึดในเชิง “ภาษา” มากเกินไปก็จะเป็นประโยชน์ยิ่ง
เหตุที่ต้องมีข้อสังเกตเช่นนี้ก็เพราะบังเอิญว่าเรากำลังถกเถียงหรือทำความเข้าใจ
ชัดเจนในพื้นที่ทางความคิดของกฎหมายที่นักกฎหมายมักจะวางกรอบโดย
การใช้คำนิยามเป็นเส้นแบ่ง

ดังนั้น “นิติ-นิเวศวิทยา” (Legal Ecology) ที่จะนำเสนอในบทความนี้
จึงเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจในมิติเชิงกระบวนการทางสังคมซึ่ง
ในที่สุดแล้วก็จะนำไปสู่การสร้างเป็นบรรทัดฐานของสังคมในยุคปัจจุบัน
และจะมีผลสืบต่อไปในอนาคต ดังนั้น การทำความเข้าใจกระบวนการทาง
สังคมในแง่ของการนิติ-นิเวศวิทยาในบทความนี้จึงมุ่งที่จะพิจารณาเพื่อให้
เข้าใจถึงองค์ความรู้ในเชิงกฎเกณฑ์ทางสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม
หรือระบบนิเวศของสังคมไทย

และเมื่อกล่าวถึงการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นหรือสิ่งที่เราเรียกว่า
“องค์ความรู้” (Knowledge) ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งเช่นเดียวกันที่จะต้อง

เข้าใจและรู้เท่าทันสิ่งที่เราเรียกว่า “องค์ความรู้” ทั้งนี้สืบเนื่องจากสาเหตุที่มีความ
สำคัญยิ่ง ดังต่อไปนี้

ในประการแรก ปัญหาว่าอะไรคือองค์ความรู้หรือไม่นั้น มันไปเกี่ยว
พันอยู่กับระบบของการรับรู้ ที่คนจะคิดต่อสิ่งที่เราเรียกว่า “ความจริง” (Real-
ity) และอะไรคือ “ความจริง” นั้นกฎหมายมีส่วนอย่างมากที่จะยืนยันหรือ
ปฏิเสธ และอันที่จริงแล้วก็เป็นหน้าที่ของกฎหมายเสียด้วยซ้ำไปที่จะต้อง
ตอบคำถามว่าอะไรคือ “ความจริง” ดังนั้นในทางกฎหมายแล้ว “ความจริง” จึง
เป็นสิ่งที่จำเป็นและขาดเสียไม่ได้เลยทีเดียว เพราะโดยหัวใจและเป้าหมาย
ของระบบกฎหมายเองแล้วมีหน้าที่ที่จะต้องแสวงหาความจริงโดยใช้วิธีการ
ของศาสตร์ที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ในการค้นหาแต่อาจจะมึจุดเน้นที่ให้
ความสำคัญที่ต่างกัน ภายใต้สิ่งที่เรียกในทางกฎหมายว่ากฎหมายพยาน
หลักฐานและกฎหมายวิธีพิจารณาความผิด มีมาตรการต่างๆ ที่สนับสนุนการ
ทำให้ความจริงปรากฏหรือได้รับการคุ้มครอง เช่น กฎหมายอาญาที่ลงโทษ
การแจ้งความเท็จ การเบิกความเท็จ หรือแม้กระทั่งการนำเอาวิธีการที่ใช้กัน
มาแต่โบราณมาส่งเสริมให้นำมาซึ่งความจริงอาทิเช่น การสาบานตนว่าจะพูด
แต่ความจริง เหล่านี้เป็นต้น

ดังนั้น การตั้งคำถามต่อกฎหมายว่าอะไรคือ “ความจริง” ในสายตา
หรือในความคิดเห็นของกฎหมายจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้ง
ในวงวิชาการซึ่งอับจนลงทุกขณะและในแทบทุกๆ ด้านที่ไม่ทราบว่าจะไร
จริงหรือไม่จริง จะมีผลกระทบอย่างมากต่อระบบความเชื่อ/ความรู้ของ
สังคมที่มีต่อระบบกฎหมายซึ่งมักจะเชื่อเสียตั้งแต่ต้นแล้วว่ากฎหมายตั้งอยู่
บนความจริง (หรือถ้าหากไม่เชื่อก็ต้องทนปิดปากเงียบไม่สามารถที่จะเถียง

ได้ว่ามีความจริงที่จริงยิ่งกว่าสิ่งที่กฎหมายบอกว่าจริง) และมีผลอย่างยิ่งต่อ
ตัวนักกฎหมายทั้งที่เคารพและเชื่อสัตย์ต่อความจริงกับพวกที่สยบยอมต่อ
อำนาจ

อันที่จริงแล้ว การตั้งคำถามเกี่ยวกับ “ความจริง” ต่อระบบกฎหมาย
เช่นนี้มีปรากฏให้เห็นอยู่ในหลายที่แต่ผลที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างกันอาทิเช่น
ในตะวันตกที่เรามักจะไปอ้างอิงถึงเวลาพูดถึงศาสตร์ต่างๆ ก็มีการตั้ง
คำถามเกี่ยวกับความจริงมากมายหลายต่อหลายครั้ง ผลก็คือว่าส่วนใหญ่ผู้
ที่ลุกขึ้นมาตั้งคำถามมากจะถูกจัดการเพราะในยุคที่อำนาจเด็ดขาดปกครอง
ประเทศ อำนาจเด็ดขาดเหล่านั้นจะถูกท้าทายโดย “ความจริง” จะถูกท้าทาย
โดย “ระบบเหตุผล” ดังจะเห็นได้จากการเกิดการเปลี่ยนแปลงในวงวิชาการ
ทางกฎหมายในภาคพื้นยุโรปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเยอรมันและวง
วิชาการกฎหมายในประเทศสหรัฐอเมริกา¹ ซึ่งเราพยายามจะเลียนแบบ
และมักจะนำมาอ้างอิงทับถมกันเป็นขยะทางความคิดกองอยู่เต็มหอคอย แต่
ก็ยังไม่สามารถที่จะทำให้ระบบกฎหมาย (ไทย) กับความเป็นจริงในสังคม
ใกล้กันได้

ประเด็นข้อถกเถียงที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้เกิด
การยอมรับความจริงในสิ่งที่ปรากฏขึ้นในสังคมเช่นนี้ ได้ทำให้กำแพงที่เคย

¹ นักนิติศาสตร์หรือนักกฎหมายในกลุ่มที่สนใจและลุกขึ้นมาตั้งคำถามเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ของระบบกฎหมายกับปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมโดยส่วนใหญ่จะมีแก่นคำ
ถามหลักๆ ที่มักจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับ “ความจริง” กับการกระทำในทางกฎหมายของนัก
กฎหมาย นักนิติศาสตร์ในกลุ่มนี้มีอยู่หลายกลุ่มภายใต้ชื่อต่างๆ กันเช่น

ขวางกั้นการแสวงหาความรู้ในทางกฎหมายในประเทศตะวันตกทั้งในยุโรป
และสหรัฐอเมริกาหลุดพ้นจากการถูกรอบำทางความคิดและอำนาจ² ทำให้
เกิดการพัฒนาในทางวิชาการกฎหมายกันอย่างแพร่หลายในแทบจะทุกมิติ
ทั้งนี้เนื่องจากการทำให้การครอบงำทางความคิดดังกล่าวทั้งโดยความเชื่อเดิมๆ
ในทางกฎหมาย โดยระบบและจารีต/วัฒนธรรมของนักกฎหมายและโดย
อำนาจ ถูกท้าทายโดยการถามหาความจริงส่งผลให้ทั้งนักกฎหมายบางส่วน
และสังคม เปลี่ยนกรอบคิด/มโนทัศน์ในการมองหรือเข้าใจ (paradigms
shift) กฎหมายและสิ่งต่างๆ ที่กฎหมายไปสัมพันธ์อยู่ด้วยแตกต่างไปจาก

- กลุ่มที่เรียกตัวเองว่ากลุ่ม “free law movement” กลุ่มนี้เริ่มต้นในประเทศ
เยอรมันเรียกร้องให้การศึกษากฎหมายหรือโรงเรียนกฎหมายต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล
ของระบบประมวลกฎหมาย (ที่จะเป็นคำตอบในทางกฎหมายให้กับปัญหาทุกปัญหาโดย
นักกฎหมายประมวลกฎหมายจะทำหน้าที่ตีความเทียบเคียง)

- กลุ่มที่ถูกเรียกในทางวิชาการว่ากลุ่มสังคมวิทยาทางกฎหมาย (Sociology of law)
หรืออีกชื่อหนึ่งที่เรียกตามงานที่ศึกษาคือ Sociolegal Studies

- กลุ่มที่เรียกว่า Critical Legal Studies

- กลุ่มที่เรียกตัวเองว่า Legal Realists

และนอกจากนี้ยังกลุ่มอื่นๆ อีกมากมายที่เกิดขึ้นในยุคหลังศตวรรษที่ 20 กลุ่มต่างๆ
เหล่านี้มีส่วนอย่างมากในการทำให้การกระทำในทางกฎหมายจะต้องถูกทดสอบกับความ
เป็นจริงอยู่ตลอดเวลา

² โปรดดูรายละเอียดใน Eduard A. Ziegenhagen “The Reconceptualization
of Legal Systems and Processes” ในหนังสือ “The Politics of Local Justice” James
R. Klonoski และ Robert I. Mendelsohn, Little, Brown and Company, Boston,
1970 pp. 27-31.

เดิมโดยสิ้นเชิง อาทิเช่น การเกิดกลุ่มนักกฎหมาย (นักนิติศาสตร์) ที่ศึกษากฎหมายกับสังคมเกิดกลุ่มและต่อมาพัฒนาเป็นวิชาสังคมวิทยาทางกฎหมาย ตามมาด้วยวิชามานุษยวิทยาทางกฎหมาย ทั้งในยุโรปและอเมริกา มีการศึกษากฎหมายในเชิงพฤติกรรมศาสตร์และจิตวิทยา มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับเศรษฐศาสตร์ และที่น่าสนใจอย่างที่ไม่คาดคิดมาก่อน มีการศึกษาในทางนิติ-เมตริกซ์ (Juris-metrics) เป็นต้น³ คำถามเช่นนี้ไม่เคยถูกนำมาถามและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยแวดวงเวทียวิชาการที่นับวันจะมีน้อยลงไปทุกขณะ และปัญหานี้เป็นคำตอบประการหนึ่งของสาเหตุแห่งความรุนแรงทั้งหลายที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทย ดังที่ไม่เคยมีใครคาดคิดมาก่อน ทั้งนี้เพราะมายาภาพที่ถูกสร้างให้รับรู้ว่าเป็นความจริงไม่สามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป บุคคลต่างๆ ที่ถูกกระทำเติบโตทางความคิดและมีพลังทางสังคมมากขึ้น

ในประการที่สองสำหรับในกรณีของประเทศไทยสิ่งที่เราเรียกว่า “ความรู้” กลายเป็นเครื่องมือของอำนาจของรัฐในการครอบงำ เป็นความรู้และศาสตร์ที่ถูกอำนาจทางเศรษฐกิจกระแสโลกครอบงำ ดังนั้น กระบวนการในการพัฒนาศักยภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ที่จะแสวงหาเรียนรู้และพัฒนา (ความรู้) ที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของตนเองจึงยังไม่เกิดขึ้นยังคงเป็นการลอกเลียนและพึ่งพา⁴ สภาวะของกระบวนการทางการ

³ Ibid., pp. 31

⁴ เสน่ห์ จามริก โครงการหนังสือชุดตลาดวิชา “บทวิเคราะห์ว่าด้วยการศึกษากับปัญหาสถานะความรู้มนุษย์” จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย (2546) โปรดดูรายละเอียดในปกหลัง

ศึกษาเช่นนี้ทำให้เกิดการละเลยรากฐานความคิดภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่อย่างล้นเหลือ ดังที่นิยมเรียกกันในปัจจุบันว่าเป็นทุนทางสังคมบ้าง ทุนทางวัฒนธรรมบ้าง หรือในบางกรณีก็เป็นความจงใจที่จะทำลายลงเพราะผลประโยชน์ทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ เช่น ระบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ตัวอย่างสภาพเช่นนี้มีให้เห็นอยู่ในหลายๆ ศาสตร์ และศาสตร์หนึ่งในนั้นที่ยังไม่ค่อยเห็นถึง “ภาวะ” ที่ศาสตร์ไปผลักดันสร้างบดกดทับลงบนสังคมคือ นิติศาสตร์⁵

ประการที่สาม กระบวนการในการสร้างความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ ในทางกฎหมายและทางด้านสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยทั้งในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาชั้นต่างๆ ทั้งในกิจกรรมทางด้านการวิจัยและการบริการวิชาการแก่ชุมชน จะมีทั้งหลักสูตรและวิชาต่างๆ ที่ว่าด้วยกฎหมายและทางด้านสิ่งแวดล้อม มีการทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับทางด้านกฎหมายและสิ่งแวดล้อมมากมาย มีบัณฑิตและนักวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มากมาย แต่ประเด็นที่น่าสนใจและเป็นที่มาของข้อสงสัยอันเป็นหัวใจสำคัญของบทความนี้ก็คือ สิ่งที่เราเรียกกันว่าเป็นความรู้ และที่มีการเรียนการสอนจนได้รับใบแสดงสำคัญว่ามีความรู้ในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทหรือปริญญาเอกไม่ว่าในสาขาใด ทำได้ไม่สมารถที่จะตอบคำถามหรือแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

⁵ เพ็ญ อัง หน้า 16

แต่ในอีกฟากหนึ่งของวิถีชีวิตจริงๆ ของหลายพื้นที่ที่ชุมชนผืนนี้กำลัง
กันในการฟื้นฟู อนุรักษ์ จัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่ง
แวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างน่าอัศจรรย์ ซึ่งก็ตรงตาม
ที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติไว้⁶ และเป็นจริงเช่นนั้นมาก่อนที่รัฐธรรมนูญ
จะบัญญัติ เกิดมาแต่สำนึกนี้ได้มาจากอำนาจตามกฎหมายบังคับ อีกทั้งยัง
น่าตั้งเป็นข้อสังเกตว่าการกระทำดังกล่าวสามารถเป็นฐานทั้งในแง่ข้อมูลและ
ความคิดให้แก่การศึกษาโดยเฉพาะทางด้านสิ่งแวดล้อมสำเร็จการศึกษาบน
รากฐานความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ทั้งไว้แต่เพียงคำขอบคุณใน
กิตติกรรมประกาศ แต่ตัวองค์ความรู้และกระบวนการในการสร้างและ
ประยุกต์ใช้ความรู้กลับไม่เคยไปมีความสำคัญหรือมีสถานะเป็นองค์ความรู้
ที่เป็นหลักของสังคมไทย ทั้งๆ ที่องค์ความรู้เหล่านี้ได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ
และประเมินผลว่าสามารถใช้ได้เหมาะสมกับพื้นที่ของสังคมไทยได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ

ปัญหาทั้งสามดังกล่าวของระบบความรู้จะนำมาเป็นฐานความคิดใน
การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกันระหว่างปัญหาสิ่ง
แวดล้อมและระบบกฎหมายไทยในลำดับต่อไป

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 46 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่ง
รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น
ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุง
รักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้
ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

กฎหมายสิ่งแวดล้อม (Environmental Law)

กบิบัติ-นิเวศวิทยา (Legal Ecology)

คำถามหลักในส่วนนี้ก็คือว่าในเมื่อระบบกฎหมายบอกกับเราว่า
สังคมไทยเรามีกฎหมายสิ่งแวดล้อม แต่ทำไมปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือ
สถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมกลับซ้ำออกมาให้เห็นแนวโน้มที่ชัดเจนว่าสังคม
ไทยกำลังตกอยู่ในวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างที่อาจจะหลีกเลี่ยงได้โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในสังคมเมืองหรือในสังคมชนบทที่ชุมชนไม่เข้มแข็ง ช่องว่างที่เกิด
ขึ้นระหว่างปัญหาต่างๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อมในอัตราเร่งที่เพิ่มขึ้นของปัญหา
กับกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มากมายหลายฉบับเช่นเดียวกัน มันเป็นช่อง
ว่างของ “องค์ความรู้” ที่ว่าด้วย “นิติ-นิเวศวิทยา” หรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง
ก็คือ ระบบการสร้างความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ของสังคมไทยที่เกี่ยวข้อง
กับปัญหาสิ่งแวดล้อมและกฎหมายสิ่งแวดล้อมมันบกพร่อง ใช่หรือไม่ ถ้าใช่
มันบกพร่องตรงไหนและถ้าต้องการที่จะแก้ไขจะต้องดำเนินการอย่างไร

หากมีคำถามถามนักกฎหมายในปัจจุบันว่าประเทศไทยมีกฎหมาย
สิ่งแวดล้อมหรือไม่ เราก็จะได้คำตอบอย่างทันทีว่ามีก็คือ พระราชบัญญัติ
ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นความ
เข้าใจของนักกฎหมายโดยทั่วไปว่าเป็นกฎหมายที่มีความครอบคลุมเกี่ยวกับการ
จัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งหมด แต่ก็จะมีนักกฎหมายอีกกลุ่มหนึ่งที่
สนใจติดตามประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและไม่ได้ดูกฎหมายติดยึดอยู่แต่
เฉพาะชื่อของกฎหมายเท่านั้น ยังลงไปศึกษาดูรายละเอียดของเนื้อหา
กฎหมายรายฉบับที่จะนำมาใช้ในการจัดการและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็
สามารถที่จะจัดระบบออกได้มากมายหลากหลายแล้วแต่ว่านักกฎหมายนั้นๆ

จะจัดอย่างไร ดังนั้น โดยนัยนี้คำว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมจึงไม่ได้มีแต่เฉพาะพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้วยังมีกฎหมายอื่นๆ อีกมากมายหลายฉบับ⁷ ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากรายชื่อกฎหมายต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกก็จะเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นว่าในมิติด้านต่างๆ นั้น มีบทบัญญัติอะไรบ้างเข้ามาเกี่ยวข้องและเกี่ยวข้องอย่างไร ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างนักกฎหมายสองท่านที่รู้เกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน แสดงว่า “ความรู้” เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของนักกฎหมายสองท่านดังกล่าวแตกต่างกัน ท่านที่รู้บทบัญญัติกฎหมายมากมายหลายฉบับกว่ามีความรู้ทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มากกว่าหรือดีกว่านักกฎหมายอีกท่านหนึ่ง ใช่หรือไม่

ถ้าตอบว่า “ใช่” คือ การรู้บทบัญญัติของกฎหมายมากมายหลายฉบับเท่ากับการมี “ความรู้” แล้ว ทางออกของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะแก้กันก็จะง่ายขึ้นโดยการทำให้มีการเผยแพร่บทบัญญัติของกฎหมายเหล่านั้นไปให้แพร่หลายมากที่สุด ก็น่าจะทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมคลี่คลายไปในที่สุด แต่ถ้าตอบว่า “ไม่ใช่” ปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นตามมาโดยทันทีทันใดก็คือแล้วอะไรคือ “ความรู้” ที่เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า “องค์ความรู้ทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม” ของสังคมไทยเป็นอย่างไร ขอบเขตอยู่ตรงไหน ครอบคลุมในเรื่องอะไรบ้าง และถ้าหากคิดบนฐานคิด

⁷ โปรดดูรายละเอียดตัวอย่างการจัดกลุ่ม ประเภท และชื่อของกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ในภาคผนวกท้ายบทความ

ทางด้านนิเวศวิทยาที่ว่าสิ่งแวดล้อมไม่ได้ตกอยู่ภายใต้พระมณเฑียรของรัฐบาล องค์ความรู้ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่จะนำมาใช้ในภูมิภาคนี้หรือบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในเขตป่าฝนร้อนชื้นควรจะเป็นอย่างไร

จากการท้าทายในทางความคิดข้างต้น ไม่ว่าจะตอบทางใดก็ตามก็มีปัญหาที่ถึงทางตันทั้งสองทาง ทั้งที่เห็นได้ชัดเจนอยู่แล้วในสังคมไทยว่ากฎหมายเพื่อ การทำการเผยแพร่บทบัญญัติกฎหมายก็ยิ่งทำให้มีปัญหาหนักเข้าไปใหญ่ เพราะมัวแต่มุ่งใช้บทบัญญัติเพื่อให้เข้ากับสถานะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และบางเรื่องบทบัญญัติก็คลุมไม่ถึงทำนองเดียวกับที่เราเห็นสภาพใบบั่วที่ปิดข้างไม่มิด กฎหมายกับปัญหาสิ่งแวดล้อมก็มาสามารถใช้กฎหมายในการแก้ไขปัญหาก็หมดไปไม่ได้ การใช้กฎหมายเพื่อการจัดการก็จะเป็นลักษณะ “การตัดต้นให้เข้ากับเกือก” และต้นที่จะถูกตัดก็คือคนจน คนด้อยโอกาส คนที่อยู่ในเขตป่า ชาวชุมชนแออัด และในทางกลับกันก็ตอบไม่ได้เช่นเดียวกันว่าแล้วอะไรคือองค์ความรู้ของกฎหมายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะกฎหมายที่เรียกว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่หลายฉบับดังที่ชี้ให้เห็น ก็เป็นกฎหมายที่ออกมาต่างกรรมต่างวาระเป็นระลอกๆ หลายฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ลอกเลียนมาจากต่างประเทศแทบจะคำต่อคำ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดตัวอย่างหนึ่งของการลอกมาและคิดว่าจะนำมาใช้ได้ผลเพราะลอกสิ่งที่คิดว่าดีที่สุดมา แต่หลังจากการประกาศใช้แล้วตัวอย่างกรณีการสร้างเขื่อนปัญหาน้ำเสียจากอุตสาหกรรม ปัญหาโรงงานบำบัดน้ำเสียที่คลองด่านล้นแล้วแต่ประจานความล้มเหลวของความรู้เรื่องนิเวศวิทยากับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยอย่างสิ้นเชิง

ดังนั้น การรับรู้บัญญัติกฎหมายไม่ว่าจะมากหรือน้อยนับว่ามีกฎหมายเขียนไว้ว่าอย่างไร จึงไม่ถือว่าเป็นความรู้ทางกฎหมายแต่เป็นการรู้เพียงแค่ข้อมูล (data) เท่านั้น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวก็พร้อมจะเปลี่ยนแปลงได้เสมอและเมื่อพบบัญญัติของกฎหมาย (ในฐานะข้อมูล) เปลี่ยน ข้อมูลหรือกฎหมายนั้นก็ไม่มี ความหมายอีกต่อไป แต่ถ้าพบบัญญัติกฎหมายไม่เปลี่ยนในโลกยุคข้อมูลข่าวสารข้อมูลดังกล่าวหรือพบบัญญัติดังกล่าวก็ไม่เป็นประโยชน์อีกต่อไป เมื่อการรับรู้บัญญัติถือว่าเป็นเพียงการรู้ข้อมูลเท่านั้น แสดงว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่เรียกว่า “องค์ความรู้ที่แท้จริงของกฎหมายสิ่งแวดล้อม” จะต้องเป็นมากกว่าการรู้ว่ากฎหมายบัญญัติไว้อย่างไร

จากข้อโต้แย้งและการถกเถียงทั้งหมดดังที่ลำดับมาให้เห็น ต้องการที่จะทำให้เกิดข้อสรุปร่วมกัน ณ เวลานี้ว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อม กับ องค์ความรู้ที่แท้จริงของกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นคนละเรื่องกัน ความเข้าใจที่ต้องสร้างความชัดเจนเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับขบวนการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อม เพราะจะได้เข้าใจให้ถูกต้องว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมที่วาทันสมัยนี้ฟังได้หรือไม่ และควรจะทำอย่างไรปัญหาของกฎหมายสิ่งแวดล้อมไทยอยู่ตรงไหน

องค์ความรู้ของนิติ-นิเวศวิทยา (Knowledge of Legal Ecology)

ในบทความนี้มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างคำใหม่ดังที่เรียกว่า “นิติ-นิเวศวิทยา” เพื่อต้องการแยกให้เห็นความแตกต่างกับคำว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า การที่เราอ่านกฎหมายเขียนไว้ว่าอย่างไรบ้าง

ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไม่ได้แสดงว่าเรามีความรู้ทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วอะไรคือความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ในทัศนะของบทความนี้ต้องการที่จะใช้คำว่านิติ-นิเวศวิทยา (Legal Ecology) เพื่อเป็นคำที่ใช้สื่อให้เข้าใจความหมายและความครอบคลุมเนื้อหาองค์ประกอบของพรมแดนความรู้ทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมเสียใหม่

ถ้าจะให้อธิบายคำว่านิติ-นิเวศวิทยา (Legal Ecology) ให้เข้าใจง่ายกว่าคำที่เป็นศัพท์แสงที่ไม่ได้เป็นภาษาชาวบ้านจะอธิบายอย่างไร

ถ้าจะให้อธิบายหรือทำความเข้าใจคำว่านิติ-นิเวศวิทยา ในบทความนี้ต้องการที่จะมองในลักษณะของกระบวนการทางสังคมที่จะนำไปสู่กระบวนการสร้างและการทำให้เข้าใจถึงความรู้ในเชิงกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือที่ใช้อยู่ในสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศในสังคมไทย

ดังนั้น ถ้ามองความหมายของคำว่านิติ-นิเวศวิทยาในความหมายนี้จะทำให้เห็นนัยสำคัญประการหนึ่งก็คือ ตัวองค์ความรู้ดังกล่าวไม่ได้มีอยู่แล้วอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนและต้องเป็นเช่นนั้นตลอดไป (เหมือนดังเช่นสิ่งที่กฎหมายบัญญัติไว้) ไม่ได้หมายความว่าตัวความรู้ดังกล่าวจะหยุดนิ่งตายตัวแต่องค์ความรู้ที่มองผ่านกระบวนการทางสังคมจะมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา และที่สำคัญแสดงว่าไม่ได้เป็นสิ่งที่กฎหมายบัญญัติแต่อยู่นอกเหนือที่กฎหมายของรัฐบาลบัญญัติแต่เป็นสิ่งที่สังคมใช้อยู่จริงๆ ด้วย อาทิเช่น ข้อห้ามหรือแนวทางปฏิบัติที่มาจากความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมหรือที่สร้างขึ้นใหม่

และถ้ากำหนดให้นิติ-นิเวศวิทยาเป็นมิติหนึ่งที่จะมีการสร้างองค์ความรู้ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการสร้างความรู้และการ

ประยุกต์ใช้ความรู้หรืออีกนัยหนึ่งก็คือถ้านิติ-นิเวศวิทยาไม่ติดอยู่แค่ข้อมูล (data) ว่ากฎหมายเขียนอย่างไร เพราะสิ่งที่กฎหมายเขียนไว้นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงแต่จะต้องไปบังคับไปกระทำให้มันเกิดขึ้นมา แต่บนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นิติ-นิเวศวิทยาควรจะทำหน้าที่ถามคำถามที่เป็นปัญหาอยู่จริงๆ (Reality) ในสังคม คำถามเช่นนี้เราจะต้องไม่มีคำตอบสำเร็จรูปที่มีอยู่แล้วในทางกฎหมาย เพราะสิ่งที่เราเป็นคำตอบที่มีอยู่ในบรรทัดฐานของกฎหมายเป็นสิ่งที่เราไปนำเอาผลผลิตสุดท้ายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคมของสังคมอื่นที่ได้ลงทุนสร้างความรู้หรือเรียนรู้ถึงการจะสร้างกฎเกณฑ์ที่สามารถใช้ได้จริงๆ ในสังคมนั้นๆ แต่เมื่อเราไปนำผลสุดท้ายมาเขียนเป็นกฎหมายจึงไม่ต้องแปลกใจเลยว่าทำไมกฎหมายสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเสมือนลัทธิที่สร้างไว้โชว์มากกว่านำมาใช้

แต่จะทำอย่างไรที่การเริ่มต้นจากคำถามที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงจะสามารถมีแรงผลักดันไปทำให้เกิดการพัฒนาในทางวิชาการกฎหมายกันอย่างแพร่หลายในแทบจะทุกมิติไม่เฉพาะแต่ในทางด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

จะทำอย่างไรที่จะทำให้กระบวนการสร้างองค์ความรู้ดังกล่าวทำให้กำแพงขวางกั้นและครอบความคิดที่ทำให้ความจริงไม่ปรากฏออกมาในทางกฎหมาย มีผลในการเปลี่ยนกรอบคิด/มโนทัศน์ในการมองหรือเข้าใจ (paradigm shift) กฎหมายและสิ่งต่างๆ ที่กฎหมายไปสัมพันธ์อยู่ด้วยเสียใหม่ และนั่นหมายความว่าสิ่งที่ถูกปฏิบัติอยู่แล้วจริงและได้ผลเป็นการฟื้นฟูอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จริงที่มีมาแต่อดีต และมีใช้อยู่กระจัดกระจายในสังคมไทยหรือในแถบภูมิภาคนี้แต่ไม่เคยได้รับการ

ยอมรับโดยกฎหมายสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ของนิติ-นิเวศวิทยา

คำถามในเชิงญาณวิทยา (Epistemology)

ของนิติ-นิเวศวิทยา

ออกจะเป็นการยากและรู้สึกแปลกแยกเมื่อตั้งคำถามในเชิงญาณวิทยาต่อวิชาการนิติศาสตร์ไทย เพราะหัวใจของคำถามในเชิงญาณวิทยาเป็นส่วนหนึ่งของคำถามหลักในกระบวนการหาความรู้ เป็นคำถามที่ต้องการจะแสดงหรือให้คำตอบว่าเรารู้ (เรื่องนั้นๆ) ได้อย่างไร คำถามเช่นนี้หวังว่าอาจจะกลายเป็นคำถามอีกหนึ่งคำถามที่มีส่วนช่วยในการทะเยอทะยานแก่งแย่งความคิดและมายาคติเกี่ยวกับความจริงของกฎหมายและความเข้าใจของนักกฎหมาย และสามารถมีพลังพอที่จะทำให้เกิดจุดเปลี่ยนอย่างมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจในประเด็นนิติ-นิเวศวิทยา และหวังว่าจะทำให้ความหมายของนิติ-นิเวศวิทยาเกิดพลังต่อการเข้าใจปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากกระบวนการกฎหมายที่ส่งผลต่อสภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

คำถามในเชิงญาณวิทยาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการตรวจสอบสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงยุคแสงสว่างแห่งปัญญา (Enlightenment) ซึ่งมีฐานความคิดมาจากการเชื่อในระบบเหตุผล ปรากฏการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ ความจริงแบบวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการที่จะแสวงหาหรือแยกแยะว่าอะไรคือ “ความจริง” ดังนั้น เมื่อเราต้องการที่จะถามถึงว่าอะไรคือความรู้ที่ว่าด้วยนิติ-นิเวศวิทยา สิ่งที่เราเรียกว่า “ความรู้”

(Knowledge) นั้นมันจึงจะต้องสามารถที่จะถูกทดสอบได้เพื่อหาความจริงในเรื่องนั้นๆ⁸ เท่ากับว่าบทความนี้เป็นเพียงข้อเสนอในเชิงความคิดแนวหนึ่งที่เสนอออกมาเพื่อต้องการที่จะท้าทายความคิดเดิมๆ ในทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าความคิดในทางกฎหมายแบบเดิมๆ ก็ดี คำอธิบายกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบเดิมๆ ก็ดี หรือแม้กระทั่งระบบกลไกสถาบันในทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมแบบเดิมๆ ก็ดี ซึ่งไม่สามารถที่จะมีพลังอย่างมีประสิทธิภาพพอในการแก้ปัญหาหรือให้คำตอบในข้อสงสัยที่เป็นปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ และเมื่อความคิดเดิมไม่สามารถที่จะช่วยให้เราเข้าใจสภาพบริบททางสังคมที่มันเปลี่ยนแปลงไปได้ ไม่สามารถที่จะใช้ความคิดใช้สิ่งที่เราเรียกว่า “ความรู้” ที่มีอยู่ปัจจุบันในการเผชิญปัญหาและคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ ก็สมควรที่จะพัฒนาความคิดไปในทางอื่นๆ เพื่อทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ไม่เป็นความรู้ที่ตายด้านหรือกลายเป็นหลักความเชื่อ (Dogma) อันศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีใครในสายวิชาชีพนั้นๆ กล้าที่จะลุกขึ้นมาท้าทายเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น เพื่อไม่ให้สิ่งที่เราเรียกกันว่าทฤษฎีกฎหมายกลายเป็นสิ่งที่ตั้งทิ้งไว้เฉยๆ ไม่มีการเคลื่อนไหวทางความคิด การตอบคำถามว่าเราจะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมถึงกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศน์ที่เป็นความรู้ที่เหมาะสมและใช้ได้

⁸ ท่านที่สนใจเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยความรู้ โปรดศึกษาเพิ่มเติมใน กิตติพัฒน์ นนทบุรีทะเลอู๋ “การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม : แนวคิดและวิธีวิจัย” สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2546) หน้า 1-19 และ 23-26

จริงๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นสิ่งที่แรกที่จะกระบวนการเคลื่อนไหวทางนิติ-
นิเวศวิทยาจะต้องทำและต้องพร้อมที่จะถูกพิสูจน์ทดสอบ

ภายใต้กระแสโลกและสิ่งที่รัฐบาลไทยบอกผ่านทางนโยบายและสื่อต่างๆ ว่าจะต้องเตรียมการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เงื่อนไขทางสังคมที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้นั้นจะต้องเป็นสังคมประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหา รัฐไทยพร้อมที่จะทำตัวเองให้เป็นนิติรัฐที่เคารพและตั้งมั่นอยู่บนหลักนิติธรรมในระดับจิตวิญญาณทั้งในระดับเจ้าหน้าที่และระดับองค์กร/สถาบันแล้วหรือยัง

ในฐานะนักกฎหมายในทุกสายอาชีพ สถาบันวิชาการทางกฎหมาย นักเรียนนักศึกษาที่ประกาศตัวทั้งที่ชัดเจนและคลุมเครือว่าจะเป็นนักกฎหมายหรือนักนิติศาสตร์ ท่านพร้อมที่จะเผชิญกับความจริงของความรู้เผชิญกับคำถามในเชิงญาณวิทยาทางกฎหมาย และที่สำคัญท่านพร้อมที่จะช่วยทำให้บรรยากาศทางสังคมเป็นสังคมที่พร้อมจะเรียนรู้โดยการละเลิกการใช้กฎหมาย หมายที่จะให้กลัว หมายที่จะกดหัว เป็นเครื่องมือและร่างทรงให้กับอคติและอวิชชาทั้งหลายท่านพร้อมที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนิติ-
นิเวศวิทยาในสังคมแห่งการเรียนรู้แล้วหรือยัง

ภาคผนวก

กฎหมายสิ่งแวดล้อม

อะไรคือกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องพิจารณาทั้งนี้ เนื่องจากการเข้าใจว่ากฎหมายใดเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมนั้น แล้วแต่ว่าเราจะมองกฎหมายสิ่งแวดล้อมในความหมายอย่างกว้างหรือมองในความหมายอย่างแคบ ท่าทีและทัศนะดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อการทำความเข้าใจและการแสวงทางออกในการแก้ปัญหาวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ถ้าหากมองกฎหมายสิ่งแวดล้อมในความหมายอย่างแคบแล้วก็

(คัดมาจากบางส่วนของเอกสาร เรื่อง นโยบาย กฎหมายและแผนสิ่งแวดล้อม โดย ไพสิฐ พาณิชย์กุล เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง บทบาทครูกับสิ่งแวดล้อม จัดโดย คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

มักจะเห็นแต่เฉพาะพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เท่านั้น ซึ่งเป็นการมองโดยอาศัยชื่อกฎหมายเป็นหลัก แต่เนื่องจากระบบกฎหมายของไทยยังไม่เป็นระบบที่ดี มีความสับสนในหลายๆ กรณีจึงทำให้ไม่สามารถเห็นภาพทั้งระบบของกฎหมายได้ ดังนั้นจึงทำให้มีความจำเป็นในการที่จะต้องมองใหม่โดยการเอาสิ่งแวดล้อมเป็นตัวตั้งหรือเป็นประธานของเรื่องและเมื่อเปลี่ยนมุมมองเช่นนี้จึงทำให้จึงทำให้ได้คำตอบใหม่ก็คือ นอกจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้วยังมีกฎหมายที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมอีกมากมายดังที่จะแสดงให้เห็นเป็นกลุ่มๆ ดังต่อไปนี้

1. กฎหมายที่กำหนดให้รัฐต้องมีแนวนโยบายในทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย

1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ดังจะเห็นได้จากหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 79 ซึ่งบัญญัติว่า “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน”

และนอกจากนั้นในหมวด 9 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 290 ซึ่งบัญญัติให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจและหน้าที่ที่

เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ดังที่บัญญัติว่า

“เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมองค์การปกครอง
ท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ

กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่
- (2) การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผล
กระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน
- (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการ หรือ
กิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่”

1.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่ง
ชาติ พ.ศ.2535

อาจจะกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นแม่บทหลัก
ในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายที่มีชื่อเป็น
กฎหมายสิ่งแวดล้อมฉบับแรกได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและ
รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 แต่เนื่องจากกฎหมาย
ฉบับดังกล่าวไม่สามารถที่จะบังคับใช้ได้ทางปฏิบัติ จึงทำการปฏิ
รูปกฎหมายสิ่งแวดล้อมเสียใหม่โดยการเปลี่ยนแปลงหลักการที่
สำคัญเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเสียให้พร้อมๆ กับการตั้ง
หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือ กระทรวงวิทยาศาสตร์

เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมให้ทำหน้าที่ใช้อำนาจตามกฎหมายดัง
กล่าวซึ่งค่อนข้างที่จะมีเนื้อหาที่เป็นระบบมากขึ้นและนำหลักการใหม่ๆ
เข้ามาใช้ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

และภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่ง-
แวดล้อมมีการตั้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้นและคณะ
กรรมการสิ่งแวดล้อมชุดดังกล่าวก็เป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการ
จัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
แห่งชาติ รวมถึงการมีอำนาจในการจัดการในด้านอื่นๆ อีกมากมาย

1.3 กฎหมายระหว่างประเทศในทางสิ่งแวดล้อม

ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศนั้นเป็นประเด็นที่น่า
สนใจอีกจุดหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ถูกจำกัดโดย
พรมแดน ดังนั้นกฎหมายระหว่างประเทศจึงเป็นเครื่องมือที่อาจจะ
หยิบขึ้นมาแก้ปัญหาพร้อมกันได้แต่ก็ไม่เสมอไป ตัวอย่างของ
กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบาย
ของรัฐ ได้แก่

- อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ
- อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองโลกร้อน
- อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ

ฯลฯ

2. กฎหมายที่เกี่ยวกับการวางผังเมือง การวางแผนการใช้ที่ดิน ป่าไม้
แร่ธาตุ และพลังงาน

พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในส่วนนี้
ประกอบด้วย

- 2.1 พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ.2518
- 2.2 พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2497
- 2.3 พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ.2518
- 2.4 พระราชบัญญัติการถมที่ พ.ศ.2540
- 2.5 พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.
2530
- 2.6 พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ.2518
- 2.7 พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2526
- 2.8 พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518
- 2.9 พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ.2511
- 2.10 พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2517
- 2.11 พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ.2535
- 2.12 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507
- 2.13 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535
- 2.14 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484
- 2.15 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504
- 2.16 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2540
- 2.17 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ.2518
- 2.18 พระราชบัญญัติบำรุงพืช พ.ศ.2483
- 2.19 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2540

- 2.20 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ.2518
- 2.21 พระราชบัญญัติบำรุงพืช พ.ศ.2483
- 2.22 พระราชบัญญัติกำจัดผักตบชวา พ.ศ.2516
- 2.23 พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ.2510
- 2.24 พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ.2514
- 2.25 พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับสถานที่แหล่ง
ผลิตปิโตรเลียมในทะเล พ.ศ.2530
- 2.26 ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 28 (การบรรจุก๊าซ ปิโตรเลียม
เหลว)
- 2.27 พระราชกำหนดควบคุมและดำเนินงานธุรกรรมทำเหมืองแร่
ทองคำ พ.ศ.2483
- 2.28 พระราชบัญญัติพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ พ.ศ.2504
ฯลฯ

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข

- 3.1 พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ.2535
- 3.2 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522
- 3.3 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ไม่สูบบุหรี่ พ.ศ.2535
- 3.4 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ
เรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535
ฯลฯ

4. กฎหมายทรัพยากรน้ำและการประมง

- 4.1 พระราชบัญญัติรักษาคล่อง ร.ศ.121
- 4.2 พระราชบัญญัติรักษาคล่องประปา พ.ศ.2526
- 4.3 พระราชบัญญัติชลประทานราษฎร์ พ.ศ.2482
- 4.4 พระราชบัญญัติชลประทานหลวง พ.ศ.2485
- 4.5 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490

ฯลฯ

5. กฎหมายมลพิษทางอากาศ ทางเสียง ทางแสง และการสิ้นสະเทือน

- 5.1 พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518
- 5.2 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535
- 5.3 พระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ.2493
- 5.4 พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ.2535
- 5.5 พระราชบัญญัติขนส่งทางบก พ.ศ.2522

ฯลฯ

6. กฎหมายเกี่ยวกับวัตถุมีพิษและการควบคุมมลพิษทางสิ่งแวดล้อม

- 6.1 พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535

7. กฎหมายที่เกี่ยวกับการควบคุมกิจการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

- 7.1 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535
- 7.2 พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2522
- 7.3 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522

ฯลฯ